

Curt Franksson – den svenska transplantationskirurgins fader

För fyra år sedan, 2007, dog Curt Franksson, professorn i kirurgi som med rätta betraktas som transplantationskirurgins fader i Sverige. Han föddes 1916 och växte upp i Ockelbo. Efter att han gått på läroverket i Gävle började han läsa medicin i Uppsala år 1936. Där fick han höra talas om att man byggde ett stort, nytt undervisningssjukhus i Stockholm, det blivande Karolinska sjukhuset, KS. Han flyttade då till Stockholm och fortsatte studierna på Karolinska institutet, där han blev medicine licentiat 1941.

Curt Franksson började därefter arbeta på kirurgkliniken på KS, där John Hellström var en duglig men bister chef. Franksson skrev en avhandling om tumörer i urinblåsan, disputerade och blev medicine doktor 1950. Vid denna tid besöktes sjukhuset av en norsk-ättad, amerikansk urolog från Seattle, Ole Nelson. Denne blev imponerad av Curt Frankssons avhandling och föreslog att Franksson skulle komma och utbilda sig vid den urologiska kliniken i Seattle. Den unge svenske kirurgen reste till USA och arbetade där i två år. Han lärde sig mycket inom urologin, som då var en ny specialitet.

Dessutom lärde han sig att »man ska göra allting med detsamma«, inte nästa dag, eller nästa vecka, eller nästa månad, och detta var en avgörande och viktig lärdom som han kom att tillämpa i all framtid. Han tyckte också om den entusiasm och optimism som han såg i USA, där »ingenting är omöjligt« tycktes vara mottot.

När han återvände till Sverige fick han en tjänst på KS och »... började genast forska, vilket de flesta andra läkarna inte gjorde«. Magsår var vid denna tid en vanlig sjukdom, och ofta behandlades patienten med ventrikelresektion, innebärande att man avlägsnade halva magsäcken. Som alternativ hade man börjat pröva en enklare metod, nämligen vagotomi, där man klippte av vagusnerven, vilket minskade utsöndringen av magsaft. Efter detta ingrepp uppkom dock ofta problem beroende på att magsäcken inte tömde sig normalt. Curt Franksson föreslog då att man skulle skära av endast de nervtrådar som går

KUNGLIGT PÅ KLINIKEN
En ganska nybliven kung, Carl XVI Gustaf, besöker den ganska nyöppnade transplantationskliniken på dåvarande Huddinge sjukhus. Året är 1973, och läkarna som visar runt är Curt Franksson (t h) och Carl-Gustav Groth. Curt Franksson var också läroboksförfattare. Hans böcker användes i läkarutbildningen.

Foto: Privat

till den övre delen av magsäcken, »selektiv vagotomi«. Den nedre delen av magsäcken skulle då kunna tömma sig på ett normalt sätt. Detta var en viktig förbättring.

Efter att man fått klart för sig att många av de patienter som drabbades av njursten hade en rubbad kalkomsättning, orsakad av en överproduktion av paratyreoideahormon, började Curt Franksson operera paratyreoideakörtlarna på sådana patienter. Det visade sig att ingreppet minskade risken för att patienten skulle bilda njurstenar.

År 1960 sökte Curt Franksson professuren i kirurgi på Serafimerlasarettet och fick tjänsten. Han var då 44 år gammal. Curt Franksson aktiverade nu kirurgkliniken på det anrika sjukhuset och såg till att allt »gjordes med detsamma«. En gång när han ville tala med underläkarna fick sekreteraren följande order: »Kalla hit alla underläkarna, och säg till dem att de ska springa.«

I april 1964 genomförde Franksson den första njurtransplantation i Sverige på Serafimerlasarettet i Stockholm. Patienten var en 17-årig yngling med kronisk urinförgiftning. Båda föräldrarna var villiga att ge en njure, pappan valdes därför att sonen var utseendemässigt mera lik pappan. För att minska immunreaktionen mot den främmande vävnaden (»avstötning«) behandlades patienten med läkemedel som hämmar immunförsvaret. Den transplanterade njuren fungerade omgående, och några dagar senare var patienten botad ifrån sin urinförgiftning. Ingreppet väckte stor uppmärksamhet, och Franksson mindes att »fotografer klättrade upp i träden på Serafimerlasarettets gård för att ta bilder in genom fönstren«. Njuren fungerade i nästan tre år men förstördes därefter av kronisk avstötning.

Under året 1964 gjordes ytterligare sex njurtransplantationer på Serafimerlasarettet. Året därpå, 1965, gjorde professor Lars-Erik Gelin den första njurtransplantationen i Göteborg. Njurur kom sedan att transplanteras också i Malmö (1968) och i Uppsala (1969).

Curt Franksson hade tidigare studerat lymfcirku-

■ verksamheten vid sveriges första transplantationsklinik

Målsättningen för transplantationsverksamheten på dåvarande Huddinge sjukhus (HS) var dels att förbättra resultaten vid njurtransplantation, dels att börja transplantera andra organ och vävnader i Sverige. Curt Franksson avgick från sin professur 1982. Året därpå inrättades en transplantationskirurgisk klinik på HS, den första i landet. Samtidigt inrättades en professur i transplantationskirurgi vid Karolinska institutet, tjänsten kom att innehåsa av Carl-Gustav Groth. Göran Lundgren tjänstgjorde först som överläkare och sedan som klinikchef.

Huddinge sjukhus fortsatte under flera år att introducera nya former av transplantationsverksamhet i Sverige. Första bukspottkörteltransplantationen i Sverige kom att göras på HS år 1974, den första benmärgstransplantationen 1975. Den

första levertransplantationen gjordes 1984 och den första transplantationen av insulinproducerande celler 1990 i Sverige.

Om organ och celler kunde transplanteras från djur till människa, xenotransplantation, skulle tillgången på vävnad vara i princip obegränsad, och man skulle undvika de etiska, juridiska och medicinska problem som kan uppstå då man använder organ från människa. Alla patienter som behöver transplanteras skulle kunna behandlas.

Den forskning som pågår beträffande xenotransplantation syftar till att göra det möjligt att transplantera organ, eller celler, från gris till människa. Man vet i dag att grisorgan skulle drabbas av en omedelbar avstötning, grisceller behöver dock inte drabbas av sådan avstötning. 1990–1993 transplanterades 10 diabetespatienter på HS med

insulinproducerande celler, framställda från grisceller. Åtta av patienterna fick cellerna insprutade i levervenen, hos fyra av dessa fanns tecken på utsöndring av griscellinsulin i urinen under flera månader. Hos två av patienterna injicerades cellerna under njurkapseln. Denna metod hade tidigare visat sig kunna fungera hos gnagare. Hos en av patienterna kunde man i ett vävnadsprov, taget tre veckor efter transplantationen, identifiera levande grisceller. Detta var första gången i världen som man kunnat påvisa levande grisceller i människokroppen (Groth CG, et al. Lancet. 1994;344:1402).

Transplantationsverksamheten vid Karolinska institutet har i en rad avseenden bidragit till utvecklingen av nya behandlingsformer vid allvarliga sjukdomar. ■

lationen hos patienter genom att placera en kateter i den stora lymfgången. Han insåg att denna teknik skulle kunna vara användbar i samband med transplantationer. Genom att dränera lymfan kunde man minska antalet lymfocyter hos patienten och därigenom försvaga patientens immunförsvar. Metoden användes under en tid med uppmuntrande resultat, men den ersattes efter några år av nya, effektiva läkemedel som hämmade immunsystemet.

Franksson berättade gärna om verksamheten under pionjären: »Vi arbetade dygnet runt, detta var möjligt, då vi alla kände att vi var på rätt väg. Under den första tiden kändes bristen på kunskaper frustrerande. Därför reste vi över hela världen för att lära av andra. Ett bestående minne från resorna var att man på andra håll inte visste mera än vi själva.«

Fram till i dag har 12 000 njurtransplantationer gjorts i Sverige, resultaten är utmärkta. Den yngsta patienten opererades vid 1 års ålder, de äldsta patienterna har passerat 70 år. Den patient som haft sin transplanterade njure längst har nu haft den i 33 år.

År 1972 öppnades Huddinge sjukhus, och Curt Franksson kallades till professor i kirurgi där. Han underströk att han åtog sig uppdraget »för att den framtida transplantationsverksamheten skulle få växa upp på ett modernt och välutrustat sjukhus«.

Transplantationsverksamheten flyttade till Huddinge sjukhus 1973. Verksamheten där kom att omfatta transplantation av flera olika livsviktiga organ, dessutom började man transplantera benmärg och insulinproducerande celler. Curt Franksson sade sig varastolt över att ha introducerat transplantationskirurgin i Sverige, utan tvekan en historisk insats.

De läroböcker som användes inom undervisningen i kirurgi i Sverige var länge skrivna på tyska. På 1960- och 1970-talet började man använda böcker skrivna på engelska. Det stod dock klart att studenterna önskade sig läroböcker på svenska, och 1980 kom den första kompletta läroboken i kirurgi på svenska, redigerad av Curt Franksson. Han hade själv skrivit merparten av texten. Boken blev en stor framgång, den har tryckts i flera upplagor.

Curt Franksson var medlem av Karolinska institutets Nobelförsamling, och gjorde viktiga insatser

PIONJÄR OCH LEDARE
Curt Franksson var en uppskattad chef. Hans tidiga insatser inom transplantationskirurgi öppnade vägen för transplantation av viktiga organ i Sverige.

där. Han blev riddare av Nordstjärneorden efter att ha opererat prinsessan Sibylla år 1972. Han blev kallad till slottet i december för att träffa kungen, Carl XVI Gustaf. Curt visste inte riktigt vad saken gällde, och han blev ännu mera konfunderad då den unge kungen sade »jaha, nu ska jag överlämna lite grannlåt till julen«. Det visade sig att det var »Nordstjärnan« kirurgiprofessorn skulle få. År 2000 promoverades Curt Franksson till jubeldoktor vid Karolinska institutet.

Som chef var Curt Franksson krävande, men han visade medarbetarna stort förtroende, vilket fick dem att anstränga sig för att motsvara hans förväntningar. Han var prestigelös; allt kunde ifrågasättas, han lyssnade gärna på innovativa förslag. Om man behövde hans hjälp och stöd gav han detta. Bakom den barska ytan fanns en vänlig och omtänksam person som brydde sig om patienterna, personalen och kollegerna.

Curt Frankssons rättframma sätt ledde ibland till minnesvärda diskussioner. Vid ett tillfälle, då Franksson gick rond på intensivvårdsavdelningen tillsammans med Bertil Löfström, överläkaren på anestesivårdsavdelningen, framhöll Löfström att en nyss njurtransplanterad patient hade 7,0 i serumkalium. På den tiden var det inte vanligt att kirurgerna engagerade sig i patientens elektrolytstatus, men Franksson insåg att något behövde göras och sa »men ge honom mer kalium då«. Löfström svarade förskräckt »men värdet är ju redan alldeles för högt«. »Ja, men ta bort kalium då«, kontrade Franksson.

Curt Franksson har gått till historien som en framstående kirurg och forskare och framför allt som transplantationskirurgins fader i Sverige. Hans nytankande och hans karismatiska personlighet gjorde att han blev legendarisk redan under sin livstid.

Carl-Gustav Groth
professor emeritus i transplantationskirurgi vid Karolinska Institute.

Lars Collste
docent, tidigare divisionschef, Huddinge sjukhus

Göran Lundgren
docent, tidigare överläkare och klinikchef, Huddinge sjukhus

(Texten är delvis baserad på en intervju med Curt Franksson, december 2006).